

СЯРГЕЙ БУЛІЧ*

Вядомы рускі лінгвіст, этнограф, гісторык музыкі і педагог Сяргей Канстанцінавіч Буліч нарадзіўся 8 верасня 1859 г. (па новым стылі) у Санкт-Пецярбургу (па некаторых іншых звестках – у Казані) у патомнай дваранскай сям’і.

Розначытанні ў месцы нараджэння абумоўлены, відаць, той акалічнасцю, што «яго бацька служыў па судовым ведамстве папераменна то ў Пецярбургу, то ў Казані» [12, с. 96], хаця ў прыжыццёвым выданні біяграфічнага слоўніка выкладчыкаў Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта (1896 г.), дзе ён ужо працаваў на той час, месцам нараджэння падаецца менавіта Санкт-Пецярбург [8, с. 99]. Па маці, якая была дачкой прафесара Казанскага ўніверсітэта П. Сяргея, быў у роднасных адносінах з акадэмікам А. Бутлеравым [8, с. 99]. Між іншым, родны брат бацькі Мікалай Мікітавіч Буліч – вядомы ў Расіі вучоны-філолаг.

Па заканчэнні Другой Казанскай класічнай гімназіі, дзе вучыўся з 1870 г. да 1878 г., паступіў на гістарычна-філалагічны факультэт Казанскага ўніверсітэта. Тут пад кіраўніцтвам прафесара І. Бадуэна дэ Куртэнэ і яго вучня М. Крушэўскага займаўся вывучэннем санскрыту і параўнальнага мовазнаўства.

Ужо на другім курсе ўніверсітэта за ўласную навуковую працу «Гісторыя зычных гукаў верхня-лужыцкага дыялекту» (1879 г.), выкананую ім у межах факультэцкай тэмы на кафедры славянскіх моў «Гісторыя мовы і літаратуры лужычан», быў уганараваны сярэбраным медалём. Увогуле большасць даследчыкаў схіляецца да думкі, што вырашальнае значэнне для фарміравання Сяргея Буліча як вучонага-лінгвіста мелі заняткі ў гуртку, якім кіраваў І. Бадуэн дэ Куртэнэ. Тут на рэгулярных суботніх пася-

* Першы варыянт нарыса апублікаваны ў суаўтарстве з Н. Цяслюк у часопісе «Роднае слова» (№ 9, 2014 г.).

джэннях студэнт С. Буліч пераважна рэфераваў працы нямецкіх младаграматыкаў.

Пазней у прадмове да сваёй магістарскай дысертацыі «Царкоўнаславянскія элементы ў сучаснай літаратурнай і народнай мове» (1893 г.) удзячны вучань выказаў шчырую падзяку «найперш настаўніку свайму, вядомаму мовазнаўцу-славісту, прафесару І. Бадуэну дэ Куртэнэ, лекцыям, навуковым гутаркам і парадам якога аўтар шмат абавязаны першым абуджэннем навуковай цікавасці да сферы з'яў мовы і сваім далейшым навуковым развіццём» [7]. Аднак многія пазнейшыя даследчыкі гісторыі расійскага мовазнаўства [2, с. 15; 12, с. 96 і інш.] падкрэсліваюць значна большы ўплыў на фарміраванне лінгвістычных поглядаў С. Буліча якраз не І. Бадуэна дэ Куртэнэ, а прафесара М. Крушэўскага, які даволі рана пайшоў з жыцця (1887 г.). Менавіта яму, між іншым, С. Буліч і прысвяціў названую вышэй магістарскую дысертацыю, у якой вывучаюцца якасныя змены фанетычнага і марфалагічнага ладу царкоўнаславянскай мовы друкаваных выданняў у дыяхранічным аспекце на працягу XVI–XIX стст. Для гэтага даследчык выкарыстаў тры публікацыі Бібліі: Астрожскую (1581 г.), першадрукаваную Маскоўскую (1663 г.) і новую рэдакцыю твора (1879 г.).

Рэцэнзіі на працу, што неўзабаве з'явіліся ў друку, былі неадназначныя. Так, напрыклад, В. Багародзіцкі ацаніў даследаванне цалкам станоўча, Я. Будэ выказаў шкадаванне, што аўтар для аналізу не выкарыстаў дыялектны матэрыял і насуперак вывадам аўтара прапанаваў уласнае меркаванне пра ўплыў рускай мовы на царкоўнаславянскую, а не наадварот, як у С. Буліча, а А. Сабалеўскі ўвогуле канстатаваў, што аўтар даследаваў важныя фактычныя матэрыялы, але зусім не той, які варта было вывучаць [12, с. 98]. Тым не менш неабходна адзначыць, што праца не страціла сваёй вартасці да нашага часу. Пра гэта яскрава сведчыць факт яе перавыдання ў серыі «Узоры славянскай філалогіі» ў 1989 г. (Мюнхен, Германія).

Як ні дзіўным гэта можа падацца сёння, аднак ацэнкі дзейнасці Казанскай лінгвістычнай школы па-ранейшаму застаюцца неадназначнымі і супярэчлівымі. Больш за тое, некаторыя да-

следчыкі ўвогуле адмаўляюць нават сам факт яе існавання і сыслаюцца на такія радкі з ліста І. Бадуэна дэ Куртэнэ да В. Радлава ад 27 чэрвеня 1886 г.: «Мая казанская дзейнасць – у найлепшыя гады! – была пераважна пустым страсеннем паветра і бессэнсоўнай тратай часу. Уся так званая казанская лінгвістыка – гэта проста глупства. Мае так званыя вучні ў большасці сваёй гультаі і ні да чаго нявартыя. І я, дурань, замест таго, каб рабіць свае ўласныя справы, марнаваў на гэтых спадароў па 15 гадзін у тыдзень – а *сui bono*? Цяпер я адчуваю толькі згрызоты сумлення і горкае расчараванне» [2, с. 15].

Аўтар прадмовы да падручніка па гісторыі рускага мовазнаўства Ф. Бярэзіна савецкі лінгвіст А. Лявонцьеў, які апублікаваў пададзеную вытрымку з ліста І. Бадуэна дэ Куртэнэ, увогуле выказвае думку, што ідэю («міф») існавання Казанскай лінгвістычнай школы стварыў менавіта С. Буліч, «чалавек вельмі самалюбівы і ўражлівы» [2, с. 14], дзеля ўласнай «рэкламы». На наш погляд, магчыма яму і было ўласціва самалюбства, як і большасці дзеячаў навукі, культуры, мастацтва, бо без гэтага дасягнуць пэўнага поспеху і прызнання ў грамадстве нярэдка даволі складана. Ды і сам С. Буліч не адмаўляў неабходнасці для навукоўца мець такія рысы: «Навуковая дзейнасць, як і дзейнасць артыста, патрабуе спачування і прызнання. Не кожны можа захаваць ранейшы запал і адухаўленне і ісці «дорогою свободной, куда влечёт его свободный ум», сустракаючы навокал агульнае непаразуменне» [2, с. 15].

Казанскі ўніверсітэт С. Буліч скончыў са ступенню кандыдата па аддзяленні расійска-славянскай філалогіі і быў пакінуты пры ўніверсітэце для падрыхтоўкі да прафесарскага звання па кафедры параўнальнага мовазнаўства і санскрыту. У 1884 г. ён здаў экзамен на ступень магістра, а вясною 1885 г. пасля чытання дзвюх пробных лекцый «Запазычаныя словы і іх значэнне для развіцця мовы» і «Германскае перамяшчэнне зычных» атрымаў у Казанскім універсітэце званне прыват-дацэнта [8, с. 99].

З восені 1885 г. С. Буліч быў дапушчаны чытаць лекцыі ў Санкт-Пецярбургскім універсітэце. У гэтым жа годзе ў «Вучоных запісках» Казанскага ўніверсітэта ён надрукаваў аб'ёмістае да-

следаванне «Канчаткі польскага скланення назоўнікаў» (асобнік, падараваны аўтарам акадэміку Я. Гроту, захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі).

У студзені 1887 г. Міністэрства народнай асветы камандзіравала яго на стажыроўку ў Германію тэрмінам на два гады (Берлін, Ляйпцыг, Ена). Там ён слухаў лекцыі выдатных нямецкіх лінгвістаў І. Шміта, А. Вэбера, А. Лескіна, К. Бругмана і інш. па параўнальнай граматыцы, санскрыце і зендзе, па ведыйскай, германскай і раманскай філалогіі. Акрамя таго, паралельна з філалогіяй у Германіі ён актыўна вывучаў тэорыю музыкі ў Г. Белярмана і К. Наўмана [5, с. 443].

У канцы 1888 г., па вяртанні С. Буліча з Германіі, пачынаецца яго актыўная навуковая дзейнасць. Ён адразу працягнуў працу ў Санкт-Пецярбургскім універсітэце, а з 1891 г. пачаў выкладаць рускую мову на Вышэйшых жаночых (Бястужаўскіх) курсах.

У 1895 г. ён узначаліў кафедру рускай і царкоўнаславянскай мовы ў гістарычна-філалагічным інстытуце, з 1903 г. абраны прафесарам гэтай установы. З 1908 г. С. Буліч – прафесар Пецярбургскага ўніверсітэта, а з 1916 г. – рэктар Вышэйшых жаночых (Бястужаўскіх) курсаў у Пецярбургу. Вучоны – адзін з заснавальнікаў лінгвістычнага аддзялення Неафілалагічнага таварыства і на працягу 20 гадоў яго няўменны старшыня [15, с. 88].

Абсяг навуковых даследаванняў С. Буліча шырокі і разнастайны. Ён лічыцца адным з пачынальнікаў вывучэння Індыі ў Расійскай дзяржаве, што з поспехам рэалізавана вучоным у шматлікіх артыкулах, змешчаных у слоўніку Бракгаўза і Эфрона: *Веды, Зенд, Індыйская літаратура, Індыйскія мовы, Калідаса, Махабхарата, Санскрыт, Пракрыт, Рамаяна, Сікхі, Сінгалезскія мовы, Тамільскія мовы, Тыбецкая мова і літаратура, Хіндзі* і інш. Увогуле ўдзел С. Буліча ў гэтай энцыклапедыі па-добраму здзіўляе і ўражвае: па разнастайных лінгвістычных пытаннях, гісторыі рускага мовазнаўства, а таксама па персаналіях (нарысы пра жыццё і навуковую дзейнасць В. Багародзіцкага, І. Бадуэна дэ Куртэнэ, У. Даля, М. Крушэўскага, І. Сразнеўскага, А. Шляйхера) тут змешчана больш за тысячу яго артыкулаў агульным памерам каля 40 друкаваных аркушаў, што супастаўляльна з цэ-

лым асобным томам гэтага выдання. Акрамя таго, С. Буліч з'яўляўся яшчэ і рэдактарам музычнага аддзела (!) энцыклапедычнага слоўніка.

Аднак найбольш важнай працай вучонага аб'ектыўна прызначацца яго грунтоўнае даследаванне «Нарыс гісторыі мовазнаўства ў Расіі» (1904 г.), за якое яму была прысуджана вучоная ступень доктара філалогіі.

Праца ахоплівае значны храналагічны перыяд з XIII ст. і да 1825 г. У ёй 14 раздзелаў, дзе ахарактарызаваны найбольш важныя лінгвістычныя даследаванні і напрамкі – ад «рукапіснай граматычнай літаратуры XIII–XVI стст.» і «старажытнарускіх гласарыяў-азбукоўнікаў», праз «дзеясць нашай Акадэміі навук і *«Параўнальны слоўнік Кацярыны II»*, а таксама «этымалагічныя здагадкі нашых гісторыкаў Тацішчава, Шчарбатава, Балціна» да «аналізу навуковай спадчыны XVIII ст.» і «стану мовазнаўства на працягу першай чвэрці XIX ст.» [10]. Гэта першае ў Расійскай дзяржаве буйное даследаванне гісторыі ўсходнеславянскага мовазнаўства – так званая гістарыяграфічная панарама ўсходнеславянскай лінгвістыкі.

Значнае месца ў працы займае, натуральна, аналіз публікацый па беларусістыцы. Так, пра «Лексиконъ» Л. Зізанія аўтар заўважае, што «крыніцы яго невядомыя... Відавочна Зізаній складаў свой слоўнік самастойна, беручы матэрыял з кніг Св. Пісання, канфесійных і сачыненняў айцоў царквы, напрыклад Кірылы Ерусалімскага. У яго слоўніку знаходзім ужо нямала тлумачэнняў энцыклапедычнага характару, што робіць яго быццам пераходным звяном ад простых гласарыяў да пазнейшых энцыклапедычных азбукоўнікаў» [10, с. 165].

На думку аўтара, П. Бярында да крыніц свайго слоўніка «адносіўся даволі самастойна, выпраўляючы і дапаўняючы іх правапіс і тлумачэнні... У яго слоўніку ўжо нярэдка ўдала размяжоўваецца царкоўнаславянскі элемент ад народнага..., хаця, зразумела, паслядоўнасці і вытрыманасці ў гэтых адносінах нельга і патрабаваць ад кніжніка XVII ст.» [10, с. 165]. Ад слоўнікаў Сяргея Буліч пераходзіць да разгляду першых граматык, мэтай якіх было «же бы мы добре мовили и писали», і пры гэтым адзначае,

што «месцам іх з'яўлення служыла заходняя і паўднёва-заходняя Расія, дзе больш было стымуляў навуковым інтарэсам, і дзе мацней дзейнічаў прыклад заходняй адукаванасці і навукі» [10, с. 170], а пазней «з'яўленне паўднёва-заходніх навукоўцаў у Маскве ў другой палове XVI ст. адгукнулася ажыўленнем і нашай граматычнай літаратурь» [10, с. 180].

Значную ўвагу, акрамя іншых, аўтар надае граматыцы М. Смятрыцкага, значэнне якой яму бачыцца ў тым, што яна стала «асноўным граматычным кіраўніцтвам» і «на яе аснове ўжо складаліся практычныя школьныя граматыкі» [10, с. 175]. Сяргей Буліч падрабязна характарызуе змены, якія ўносіліся ў тэкст граматыкі М. Смятрыцкага ў пазнейшых яе перавыданнях, напрыклад, у маскоўскім выданні 1648 г.: «Маскоўскія выдаўцы не пакінулі без змянення амаль ні адной формы або акцэнтацыі, якія падаліся ім дзіўнымі або нязвыклымі» [10, с. 175].

Істотнае месца ў працы адведзена разгляду дыялекталагічных даследаванняў усходнеславянскіх гаворак, што пачалі разгортвацца ў Расіі на пачатку XIX ст. Так на думку аўтара, «да 1805 года адносіцца і пачатак збірання ўзораў беларускіх гаворак, калі сапраўды зборнік беларускіх замоў, запісаных у Мсціслаўскім павеце памешчыкам Далецкім, адносіцца да 1805–1819 гг., як гэта сцвярджае сп. Раманаў, што выдаў яго» [10, с. 1107]. Падкрэсліваючы, што К. Калайдовіч «першы ў друку прызнаў беларускую гаворку самастойнай моўнай адзінкай, хоць бы і змешанага паходжання» [10, с. 1130–1131], далей дзеля навуковай аб'ектыўнасці С. Буліч заўважае: «Папярэднікам быў Я. Балхавіцінаў, але ў прыватным лісце да Кёпена» [10, с. 1131]. Аўтар спыняецца на аналізе навуковага ўнёску ў даследаванне беларускіх гаворак Я. Балхавіцінава, П. Кёпена, З. Даленгі-Хадакоўскага і інш. у першай чвэрці XIX ст., падае іх класіфікацыі ўсходнеславянскіх гаворак і навуковую аргументацыю прапанаванага навукоўцамі падзелу.

У сваёй педагагічнай дзейнасці, як і ў навуцы, С. Буліч таксама не ішоў пратапанымі сцежкамі, а пракладаў свае, уласныя – ствараў аўтарскія лекцыйныя курсы, навуковы спектр якіх быў дастаткова шырокі і разнастайны. У выніку ён прачытаў студэнтам і літаграфічна апублікаваў асобнымі выданнямі такія курсы,

як «Лекцыі па фанетыцы і марфалогіі рускай мовы» (1885–1886 гг.), «Параўнальная граматыка індаеўрапейскіх моў. Лекцыі» (1891 г.), «Лекцыі па рускай мове на Санкт-Пецярбургскіх вышэйшых жаночых курсах» (1891–1894 гг.), «Лекцыі па марфалогіі рускай мовы» (1903–1904 гг.), «Лекцыі па параўнальна-гістарычнай фанетыцы рускай і стараславянскай моў» (вып. 1–2, 1904 г.), «Уводзіны ў параўнальнае мовазнаўства і параўнальна-гістарычная фанетыка рускай і стараславянскай моў» (1907 г.), «Параўнальна-гістарычная марфалогія рускай і старажытнаславянскай моў» (1908 г.) і інш.

У апошнія гады жыцця С. Буліч актыўна ўдзельнічаў у стварэнні акадэмічнага «Слоўніка рускай мовы, складзенага Другім аддзяленнем Акадэміі навук», які, на жаль, так і не быў завершаны. Ужо пасля яго смерці выйшаў першы выпуск трэцяга тома слоўніка, дзе С. Буліч указаны як навуковы рэдактар гэтага выпуску [16]. Між іншым, актыўны ўдзел у стварэнні названага слоўніка, як вынікае з прадмоў да яго, прымалі Я. Карскі, У. Дабравольскі і М. Янчук. Прозвішчы апошніх двух як аўтараў слоўнікавых артыкулаў прыводзяцца нават пасля іх смерці.

Удзел С. Буліча ў акадэмічным слоўніку ў якасці навуковага рэдактара не быў выпадковым: да гэтага ён ужо меў асабісты лексікаграфічны вопыт. У 1896 г. вучоны апублікаваў «Матэрыялы для рускага слоўніка» – фактычна ўласны дыялектны слоўнік, лексіка для якога сабрана «шляхам выпадковага запісвання ў розных мясцінах Расіі, пераважна ў паўночна-ўсходняй і паўночна-заходняй яе частках. Некаторыя словы адзначаліся пры выпадковым... чытанні белетрыстычных або іншых артыкулаў у часопісах і газетах» [9, с. 1]. У ім змешчаны 364 слоўнікавыя артыкулы, сярод якіх нярэдка сустракаюцца словы, вядомыя і беларускім гаворкам: *жы́то*, *жы́харь*, *лы́тка*, *мухлева́ть*, *отру́та*, *пּياسло́*, *пу́то*, *пя́тры*, *ра́чить*, *розсо́ха*, *смо́род*, *ся́бра* і інш. Дарэчы, экзэмпляр слоўніка аўтар падарыў акадэміку Я. Карскаму, і ён цяпер захоўваецца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Яшчэ адзін напрамак дзейнасці С. Буліча – эксперыментальнае вывучэнне фанетычнага ладу мовы. Сумесна з В. Багародзіцкім ён заснаваў кабінет эксперыментальна-фанетычных даследа-

ванняў пры Пецябургскім універсітэце і стаў першым яго загадчыкам (1899 г.). Дзякуючы намаганням вучонага тут «было ўведзена выкладанне эксперыментальнай фанетыкі» [3, с. 277]. Між іншым, слухачом С. Буліча ва ўніверсітэце быў «будучы прафесар Л. Шчэрба, які заявіў сябе буйнымі працамі ў галіне эксперыментальнай фанетыкі», а пасля смерці настаўніка стаў кіраўніком кабінета эксперыментальнай фанетыкі [3, с. 277].

Сяргей Буліч стварыў шэраг прац па гісторыі музыкі ў славянскіх і фіна-ўгорскіх народаў, у складзе якіх можна вылучыць дзве дамінуючыя тэмы: а) рускія пісьменнікі і музыка; б) майстры рускага рамансу. Першай праблеме прысвечаны публікацыі «Пушкін і руская музыка» (1900 г.), «А. С. Грыбаедаў – музыкант» (1901 г.), «М. Ю. Лермантаў і руская музыка» (1913 г.), а другой – «Дзядуля рускага рамансу М. А. Цітоў» (1900 г.), «А. Л. Варламаў (1801–1848 гг.). Некалькі новых дадзеных пра яго біяграфію» (1901 г.), «“Прадзядуля” рускага рамансу Р. М. Цяплоў» (1916 г.) і інш.

З 1907 г. Сяргей Буліч узначальваў Таварыства пісьменнікаў аб музыцы, з’яўляўся адным са стваральнікаў і дэканам факультэта музыкі Інстытута гісторыі мастацтваў у Пецябургу (1919 г.). Меў сяброўскія адносіны з вядомым рускім кампазітарам М. Балакіравым, на пачатку 60-х гг. XX ст. было апублікавана іх ліставанне [1]. Каштоўнай у галіне музычнай этнаграфіі лічыцца і праца С. Буліча «Некалькі фіна-славянскіх музычна-этнаграфічных паралелей» (1909 г.). У шэрагу перыядычных выданняў ён надрукаваў таксама артыкулы «Да пытання аб навазнойдзеных помніках старажытнагрэчаскай музыкі» (1894 г.), «Дэльфійскія музычныя знаходкі» (1894 г.), «М. І. Глінка» (1904 г.), «Музыка і вызваленчыя ідэі» (1909 г.), «М. А. Балакіраў. Некралог» (1910 г.) і інш.

Абставіны смерці вучонага патрабуюць яшчэ ўдакладнення, дадатковых архіўных пошукаў і дакументальнага пацвярджэння. Па адных дадзеных ён памёр 15 красавіка [13, с. 54], а па іншых – у чэрвені 1921 г. [12, с. 99; 15, с. 88] у Петраградзе [6, с. 44; 4, с. 335] або ў Фінляндыі [5, с. 443; 4, с. 335]. Сям’я вучонага, верагодна, сапраўды выехала ў Фінляндыю і больш у Расію не вярнулася. Сам С. Буліч апошні год жыцця быў у прыгнечаным стане, пра што сведчыць запіс ад 23 сакавіка 1920 г. у дзённіку Яў-

лаліі Казановіч – «летапісца не толькі жыцця [Пушкінскага Дома – *аўт.*], але ў многім і жыцця пецяярбургскага навуковага свету» (М. Робінсан): «На Буліча, напрыклад, нельга глядзець абьякава: не столькі трывога за сям'ю, якая знаходзіцца ў Фінляндыі, колькі духоўная цемра ў яго любімай справе забівае яго» [14, с. 45–46].

Акрамя таго, ёсць сведчанне М. Карынскага, які ў лісце да акадэміка А. Сабалеўскага 6 чэрвеня 1921 г. паведамляе: «З Петраграда мне пішуць пра смерць... Буліча» [14, с. 97].

У апошнія два дзесяцігоддзі з'явілася некалькі версій прычыны заўчаснай смерці вучонага, якія маюць выразны палітычны падтэкст: памёр, бо «захварэў на тыф у турэмным зняволенні» [12, с. 99] і арыштаваны ў верасні 1919 г., «памёр ад вынікаў зняволення» [11, с. 118].

На жаль, абедзве версіі сумніўныя: па-першае, у пісьмовых крыніцах адсутнічаюць звесткі пра арышт С. Буліча ў 1921 г., а вядома толькі пра яго затрыманне 5 верасня 1919 г. з дзённіка Я. Казановіч. Але ўжо вясной 1920 г. яна запісала ў дзённіку пра тое, як сустрэла С. Буліча на вуліцы ў вельмі прыгнечаным стане [14, с. 45]. Па-другое, як вынікае з тых жа дзённікавых запісаў Я. Казановіч, С. Буліч знаходзіўся ў зняволенні непрацяглы час (быў вызвалены па хадайтстве шэрага пецяярбургскіх навукоўцаў), і таму яно, відаць, не магло так фатальна паўплываць на стан яго здароўя. Магчыма, тут цэлы збег розных абставін: расстанне з сям'ёй і хваляванне за яе лёс, стан уласнага здароўя, псіхалагічны настрой у новых сацыяльна-палітычных умовах (С. Буліч быў дзеячам кадэцкай партыі), сціплае ва ўмовах грамадзянскай вайны харчаванне, страшныя эпідэміі ў краіне, што падрывалі здароўе людзей, і інш.

Л і т а р а т у р а

1. Балакирев, М. А. Воспоминания и письма / М. А. Балакирев. – Л. : Музгиз, 1962. – 479 с.
2. Березин, Ф. М. Очерки по истории языкознания в России (конец XIX – начало XX века) / Ф. М. Березин. – М. : Наука, 1968. – 310 с.
3. Богородицкий, В. А. Казанская лингвистическая школа / В. А. Богородицкий // Труды Московского института истории, философии и литературы : сборник статей по языкознанию / под ред. М. В. Сергиевского, Д. М. Ушакова, Р. О. Шор. – М., 1939. – Т. V. – С. 265–294.

4. Большая Российская энциклопедия : в 35 т. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2004–2017. – Т. 4. – 2006. – 751 с.
5. Большая энциклопедия : в 62 т. – М. : ТЕРРА, 2006. – Т. 7. – 592 с.
6. Булахов, М. Г. Восточнославянские языковеды : биобиблиографический словарь : в 3 т. / М. Г. Булахов. – Минск : БГУ, 1976–1978. – Т. 1. – 1976. – 319 с.
7. Булич, С. Церковнославянские элементы в современном литературном и диалектном языке. Часть 1. // Записки историко-филологического факультета Императорского Санкт-Петербургского университета. – СПб., 1876–1917. – Ч. 32. – 1893. – 424 с.
8. Булич Сергей Константинович // Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Санкт-Петербургского университета за истекшую третью четверть века его существования. 1869–1894. – СПб. : Тип. Б. М. Вольфа, 1896. – Т. 1. А–Л. – С. 99–101.
9. Булич, С. Материалы для русского словаря / С. Булич. – СПб. : Типография Императорской Академии наук, 1896. – 41 с.
10. Булич, С. Очерк истории языкознания в России / С. Булич. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1904. – Т. 1 (XIII в. – 1825 г.: с прил., вместо вступления, «Введения в изучение языка Б. Дельбрюка»). – 1248 с.
11. Васильков, Я. В. Репрессированное востоковедение: востоковеды, подвергшиеся репрессиям в 20-е – 50-е годы / Я. В. Васильков, А. М. Гришина, Ф. Ф. Перченков // Народы Азии и Африки: история, экономика, культура. – 1990. – № 4. – С. 113–125.
12. Кондрашов, Н. А. Сергей Константинович Булич (к 130-летию со дня рождения) / Н. А. Кондрашов // Русский язык в школе. – 1989. – № 4. – С. 96–99.
13. Новая Российская энциклопедия : в 18 т. – М. : Энциклопедия : ИНФА-М, 2004–2016. – Т. III (2): Бруней – Винча. – 2007. – 479 с.
14. Робинсон, М. А. Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917 – начало 1930-х годов) / М. А. Робинсон. – М. : ИНТРИК, 2004. – 432 с.
15. Славяноведение в дореволюционной России : биобиблиографический словарь. – М. : Наука, 1979. – 429 с.
16. Словарь русского языка, составленный Вторым отделением Императорской Академии наук. – СПб. : Типография Императорской Академии наук, 1891–1929. – Т. 3, вып. 1 : И – Изба. – 1922. – 224 стб.

М І К А Л А Й Д У Р Н А В О

Стварэнне ў 1903 г. Маскоўскай дыялекталагічнай камісіі (МДК) і прыкметная актывізацыя дыялекталагічных даследаванняў усходнеславянскіх моў выклікалі значную цікавасць шэрага расійскіх вучоных да беларускай мовы. У іх ліку быў і адзін з заснавальнікаў МДК акадэмік Беларускай акадэміі навук Мікалай Мікалаевіч Дурнаво, што ўвайшоў у гісторыю лінгвістычнай навукі найперш як выдатны славіст. Гэта адзін з буйных расійскіх вучоных першай паловы ХХ ст., значныя перыяды чыйго жыцця, на жаль, даволі густа афарбаваны ў «шэрыя» колеры.